

онального фінансового ринку, підвищення транспарентності та ефективності корпоративного управління у фінансовому секторі.

1. Луцишин З. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації. – Київ, 2002. 2. Розрахунки автора за даними банківської статистики НБУ // www.bank.gov.ua – та статистики фінансових ринків Держкомфінпослуг // www.dfp.gov.ua/ 3. Global Financial Stability Report. April 2008 – IMF. Washington, 2008. 4. Globalization: A Brief Overview. – IMF Issues Brief. 02/2008, May 2008. 5. Baele L., Ferrando A., Hurdanl O. Measur-

ing Financial Integration in Euro Area. – ECB, Occasional Papers Series, no.14- European Central Bank, Frankfurt – 2004. 6. Freixas X., Hartmann P., Mayer C. The Assessment: European Financial Integration. – Oxford Review of Economic Policy, vol.20, no.4, 2004. 7. Financial Risks, Stability and Globalization. – Ed. by Johnson O. – Washington, IMF, 2002. 8. Reaping the Benefits of Financial Globalization. – IMF. Washington, 2007. 9. The single euro payment area (SEPA): an integrated retail payment market – European Central Bank, Frankfurt, 2006. 10. Towards a Single Euro Payment Area-progress report. – European Central Bank, Frankfurt, 2003.

Стаття надійшла до редколегії 7.07.2008

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА МІЖНАРОДНУ ЕКОНОМІЧНУ ПОЗИЦІЮ УКРАЇНИ

О. Плотніков, д-р екон. наук, проф.

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЇЇ ВПЛИВУ НА УКРАЇНУ

Досліджено сутнісні риси та специфіка прояву фінансової глобалізації сучасного світу. Розкрито особливості цивілізаційного розвитку України з точки зору фінансової глобалізації.

The substantial features and specifics of the modern world financial globalization are studied. The peculiarities of civilization development of Ukraine are described from the standpoint of financial globalization.

Розвиток світових економічних і політичних процесів все відчутніше підштовхує розмежування між багатими і бідними країнами. Це призводить до зменшення центрів економічної і політичної могутності в світі та їх певної стабілізації. Беручи до уваги процеси загальної глобалізації з їх усіма перевагами та недоліками, треба визначити вагому їх складову – фінансову глобалізацію [1]. При тому, що фінансова глобалізація досить нова з точки зору розвитку людства, західні фахівці відносять її зародження до 60-х років XX століття, коли почалися процеси активного розвитку торгівлі, міграції та руху капіталу [2].

Сучасна глобалізація, маючи безперечні негативні наслідки для загальноцивілізаційного розвитку, в той же час характеризує процеси відповідності існуючого розвитку потребам конкретних індивідів. Як підкреслював відомий американський економіст Дж.К.Гелбрейт ще на початку 1990-х років, "капіталізм не зміг би вижити у своїй первісній або чистій формі. Але під натиском він зміг пристосуватися. Соціалізм у своїй початковій формі успішно вирішував свої первісні завдання. Але він не зміг пристосуватися та породив репресивну політичну систему пригноблення" [3]. Виходячи з цього, процеси загальної глобалізації, як і її окремих складових (до яких, зокрема відноситься і фінансова глобалізація) мають загальноцивілізаційне значення, причому маючи дві паралельні риси: гальмуючу розвиток цивілізації та прискорюючи його, тобто фінансова глобалізація, як складова загальної глобалізації, є багатограним процесом, який має як позитивні, так і негативні впливи на розвиток людства. Причому, як і оцінка процесу загальної глобалізації, фінансова глобалізація має неоднозначний вплив на різні країни, він залежить насамперед від ступеня економічної розвиненості країн та їхньої політичної ролі у світі.

Сучасний світ передбачає вплив на процеси фінансової глобалізації динаміки економічного зростання провідних країн. За розрахунками *Economist Intelligence Unit*, дослідницького підрозділу журналу *The Economist*, якщо реальне зростання ВВП в країнах світу досягло показника 4,7 % у 2000 році, то у 2001 році воно знизилось до 2,2 % і почало поступово зростати з прогнозами у 4,2 % у 2006 році. Відповідно, по країнах ОЕСР: 2000 рік – 3,8 %, 2001 рік – 1,0 %, 2006 рік – 2,7 %, а по

країнах – не членах ОЕСР: 2000 рік – 6,0 %, 2001 рік – 4,3 %, 2006 рік – 6,1 % [4]. Хоча, враховуючи те, що багато інституцій, зокрема, Світовий банк, постійно переглядають свої прогнози економічного розвитку в кращу сторону, можливим є навіть більш оптимістичний перебіг подій. Тут треба додати, що це зовсім не темпи зростання економіки України – в наведених країнах зовсім інше наповнення зростання і зовсім інші показники того, від чого воно відштовхується таке зростання. Хоча, на розвиток світової економіки все ще продовжують впливати наслідки не лише подій 11 вересня 2001 року, а й світової фінансової кризи 1997-1998 років.

Фінансова глобалізація має певні небезпеки як для розвинутих країн, так і для країн, що мають невисокий економічний рівень розвитку. Існують реальні небезпеки фінансової глобалізації: по-перше, небезпека глобальних фінансових криз; по-друге, небезпека підризу суверенітету країн з невисоким рівнем розвитку з причин боргової та іншої фінансової залежності; по-третє, розрив рівня фінансового і, в цілому економічного, розвитку окремих країн; по-четверте, фінансове підпорядкування країн з невисоким рівнем розвитку з боку розвинутих країн; по-п'яте, фінансiалiзацiя культурних та інших нематеріальних цінностей. Ці небезпеки є досить серйозними небезпеками для розвитку людства.

Цивілізаційні аспекти фінансової глобалізації характеризуються низкою рис, які дозволяють як поєднати національні особливості окремих країн та стерти бар'єри між ними, так і навпаки, підкреслити саме національні особливості окремих країн та регіонів. Такими рисами є: 1) використання єдиних фінансових інструментів як засобу уніфікації економічного розвитку; 2) формування фінансових центрів у процесі цивілізаційного розвитку; 3) можливості масштабних дій, спрямованих на підризу стабільності фінансової системи, як форма цивілізаційної протидії; 4) особливості цивілізаційного розвитку України з точки зору фінансової глобалізації.

1. Використання єдиних фінансових інструментів як засіб уніфікації економічного розвитку. Вся сукупність економічних відносин, яка пов'язана з фінансовою глобалізацією – формуванням, рухом та використанням фінансових ресурсів за межами національних кордонів держав – має досить жорсткі уніфіковані правила розвитку. При цьому, запровадження інструментів форму-

вання фінансових ресурсів, їх руху та використання, відкидає будь-які національні особливості і робить їх однаковими незалежно від регіональних, країнових, релігійних та інших особливостей. При цьому, все, що може залишатися особливим, не є принциповим для фінансової глобалізації. Національні та інші особливості, що пов'язані інструментами формування, руху та використання фінансових ресурсів можуть зберігатися на рівні напівофіційному, або тіньовому [5].

Виходячи з цього, будь-які країни, незалежно від рівня їх цивілізаційного розвитку, включаючись у досить розвинуті товарно-грошові відносини, вже беруть участь в уніфікованому економічному розвитку завдяки фінансовим інструментами. При цьому, вихід національних товарно-грошових відносин на межі державних кордонів є гарантією того, що національні особливості цивілізаційного характеру зникають і країна "починає грати" по встановлених уніфікованих міжнародних правилах [6].

Враховуючи історичний досвід розвитку товарно-грошових відносин, а також передумови розвитку валютно-фінансових відносин, можна говорити, що в умовах фінансової глобалізації всі процеси, що пов'язані з використанням єдиних фінансових інструментів, спрямовані на підпорядкування менш розвинутих країн більш розвинутих.

Від фінансової глобалізації виграють розвинуті країни, які мають вплив на економічні та політичні сторони розвитку світу. В сучасних умовах фактично єдиною наддержавою залишається США, з усіма можливостями для підпорядкування фінансової глобалізації на свою користь.

Якщо не торкатися перспективи євро, то долар є і залишається єдиною найпотужнішою валютою світу [7]. Свого часу в пресі країн СНД та країн, що розвиваються, навіть обговорювалась можливість проведення тієї чи іншої конфіскаційної грошової реформи готівкових доларів США. США завжди можуть провести в тій або іншій формі конфіскаційну реформу принаймні готівкової частини своїх доларів, що знаходяться поза країною. Це може бути зроблене, наприклад, під виглядом боротьби з міжнародною злочинністю: по-перше, тому що ця теза є стандартним прийомом США в міжнародній конкурентній боротьбі, а по-друге – тому що це правда: звертання значної частини доларів за межами США в тій або іншій формі пов'язане з порушенням законів. Хоча, знову ж таки, це можливо виключно як модель, практичні наслідки такої конфіскаційної реформи для інших країн були б найзгубнішими.

Для України все ще не є актуальною проблематика взаємовідносин долару і японської єни, рівно, як і змін курсів до долару інших азійських валют внаслідок кризи 1997-1998 років. Актуальними є проблеми взаємодії долару та євро. Фінансовий вплив США в рамках фінансової глобалізації є досить вагомим і в плані конкуренції з євро. Це може характеризуватися конкретними діями країни в світі як у фінансовій, так і в загальноекономічній площині. В принципі, конкурентна боротьба між США та Західною Європою завжди була традиційною, але зараз знайшла нове забарвлення.

Пожвавлення світової економіки, яке відмічається нині, не має однозначного впливу на Україну. Серед позитивів можна визначити те, що в тій або іншій мірі західний капітал буде працювати з Україною, хоч умови і принципи такої роботи, природно, зазнають змін. До негативів можна віднести історичні умови такого поживлення – зараз країни Заходу більш заціклені "самі на собі", а не на пошуку можливостей роботи з ризикованими ринками, до яких відноситься і Україна. В будь-якому випадку, Україна не може і не буде грати провідну роль в процесі розподілу економічного впливу в світі.

Все що їй залишилося – знайти своє оптимальне місце з тим, щоб мінімізувати негативні впливи фінансової глобалізації на своє майбутнє.

2. Формування фінансових центрів в процесі цивілізаційного розвитку. В процесі цивілізаційного розвитку відбулося формування центрів економічного розвитку, які побудовані на сучасних засадах фінансової глобалізації. Причому, фінансова глобалізація в таких фінансових центрах виступає і як рушійна сила, і як результат формування центрів.

Світові економічні центри, які сформувались протягом післявоєнного розвитку, стали майже чимось незламним. Хоча в економічній і соціально-політичній літературі йде мова про Зараз, фактично можна вести мову лише про тенденції до змін вагомості США, Західної Європи та Японії, а ніяк не про те, що якийсь з наведених центрів зникне, чи там утворяться нові. Навіть з виникненням євро всі суперечки концентруються саме навколо перспектив його співвідношення до долару, а зовсім не про те, чи виникнення якийсь новий конкурент євро.

Дії фактично єдиної наддержави в рамках фінансової глобалізації дозволяють США захопити ініціативу і самостійно вибирати час, сферу і характер конкурентної боротьби, що в наслідку надає їм перевагу. З точки зору конкуренції з країнами Західної Європи, США мають певні переваги. При першому розгляді перспектив такої конкуренції, що засновується на зіставленні наявних запасів ресурсів, безумовно переважними представляються шанси Європи. Однак зіставлення в динаміці, з урахуванням різного рівня витрат, зростаючої ролі найбільш сучасних технологій і фактично природної монополії США на володіння ними і на їх розвиток, примушує в довгостроковій перспективі зробити висновок на користь США.

Вплив різноманітних чинників фінансової глобалізації на сучасну конкуренцію видно при зіставленні втрат, понесених європейськими і американськими капіталами внаслідок фінансової кризи 1997-1998 років в Південно-Східній Азії: при будь-яких способах оцінки збитки європейців перевищували втрати американців. При цьому, якщо в США втрати несли в основному високоризиковані структури, що знаходяться на периферії національної фінансової системи, то в Європі – переважно банки, створюючи її серцевину.

Конкуренція між США та зоною євро може мати відчутні негативні наслідки не лише в рамках фінансової глобалізації, а й у більш широкому сенсі. При цьому можлива втрата або принаймні консервація найбільш передових технологій: у разі перемоги євросони – оскільки вона традиційно має проблеми з їх створенням, у разі перемоги США – через різке стиснення ринків продажу і реалізацію цих технологій, що послабить стимули їх розробки і зменшить ресурси, що залучаються на ці цілі.

Цивілізаційні аспекти фінансової глобалізації позначаються на параметрах економічного зростання окремих регіонів світу. Причому, таке зростання (навіть у силу чинників регіональної та покраїнової обмеженості) відбувається в умовах дії чинників фінансової глобалізації. В цьому напрямку відбуваються також прояви всієї сукупності як негативних, так і позитивних чинників глобалізаційних процесів в світі.

За розрахунками Світового банку [8], загальний рівень зростання економіки у державах європейського і центральноазійського регіону очікується на рівні 4,3 відсотка у 2003 році, що відображає більш високі порівняно з первісними оцінками темпи зростання в ряді країн, зокрема у Росії, яка продемонструвала зміцнення попиту на внутрішньому ринку у першому кварталі цього року. Зниження загальних темпів зростання в країнах

європейського і центральноазіатського регіону в 2002-2003 роках відбулося в основному через прогнозоване уповільнення темпів зростання в Туреччині, якому передувало різке піднесення у 2002 році. В 2004 році прогнозується збільшення темпів зростання в країнах європейського і центральноазіатського регіону до рівня 4,5 відсотка, що відображає більш високі темпи зростання в країнах Центральної та Східної Європи і уповільнення зростання в СНД.

Зростання економіки в країнах Центральної і Східної Європи має, за прогнозами, збільшитися у 2003 році до 3,4 відсотка порівняно з 2,9 відсотка у 2002 році, що пояснюється поступовим проникненням на експортні ринки і очікуваним підвищенням впевненості споживачів у зв'язку зі вступом країн до ЄС. Зокрема, очікується незначне прискорення темпів зростання в Албанії, Чехії, Польщі (економіка якої становить 13 відсотків ВВП регіону) і Словенії. Очікується, що економіка в інших країнах регіону або збереже, або трохи уповільнить темпи зростання. З урахуванням Туреччини зростання економіки у Центральної і Східної Європи має збільшитися з 3,5 відсотка у 2003 році до 4,3 відсотка у 2004 році.

На теренах СНД зростання економіки наблизиться до 5,3 відсотка у 2003 році, оскільки почав збільшуватися внутрішній попит в Росії, що становить основу зростання її економіки, і, у свою чергу, сприяє зростанню в інших країнах СНД, які залежать від збільшення потреб Росії в імпортованій продукції. Дані за перший квартал 2003 року свідчать про велике зростання експорту енергоносіїв і промислової продукції з Росії, що сприяє припливу інвестицій, зокрема в енергетичну галузь. Ця тенденція, підкріплена збільшенням приватного споживання, викликаного істотним зростанням реальних доходів і зниженням безробіття, веде до більш високих показників зростання. Крім того, недавнє зміцнення євро щодо долара призвело до збільшення цін на продукцію, імпортовану Росією з країн Європи, порівняно з доходами від експорту енергоносіїв, розрахунок за які здійснюється в доларах, а це, у свою чергу, стимулювало збільшення попиту на дешевшу продукцію, зроблену на внутрішньому ринку.

За прогнозом банку, зростання має сповільнитися в СНД з 5,3 відсотка у 2003 році до 4,6 відсотка у 2004 році, якщо керуватися припущенням про істотне падіння цін на нафту у 2004 році.

3. Можливості масштабних дій, спрямованих на підтримку стабільності фінансової системи як форма цивілізаційної протидії. Проблеми фінансової глобалізації тісно пов'язані з цілим рядом негативних явищ. Серед них можна визначити таке явище, як економічний тероризм. В принципі, надавати терористичним акціям певні цивілізаційні або нецивілізаційні риси не є коректним. Хоча, багато політологів кваліфікувало події 11 вересня 2001 року саме як зіткнення цивілізацій, досить важко робити такі узагальнення, виходячи саме з окремого терористичного акту, хоча й такого, що призвів до відчутних економічних і політичних наслідків. Події 11 вересня 2001 року мали можливість відбутися за умов, якби їх виконавці були не арабського, а й англосаксонського, чи будь-якого іншого походження. Виходячи з цього, можна визначити характеристики економічного тероризму як явища загальноцивілізаційного, наслідками якого є процеси, що охоплюють зміни фінансової глобалізації.

Економічний тероризм – це суспільно небезпечні в національному або міжнародному масштабі дії, що призводять до порушень в нормальному функціонуванні міжнародної або національної економічної системи, економічної діяльності окремих суб'єктів економічної діяльності та економічного життя громадян [9].

До економічного тероризму також відносяться насильницькі дії, що спрямовані проти окремих громадян, установ і організацій, країн або груп країн. На відміну від тероризму звичайного, економічний тероризм здійснюється, як правило, без здійснення акцій, що призводять до вибухів, руйнувань, людських жертв тощо. Прояви економічного тероризму можна розглядати на кількох рівнях – міжнародному, національному, рівні громадян. На міжнародному рівні економічний тероризм – це зміни в існуючій розстановці економічних і політичних сил. Економічний тероризм може мати на меті зниження показників регіональних фондових індексів, зниження курсу акцій тих чи інших компаній, зниження курсу колективної валюти (наприклад євро) тощо. В такому випадку дії економічного тероризму прямо пов'язані з процесами фінансової глобалізації, причому саме в плані посилення негативних її проявів.

В якості однієї з цілей економічного тероризму на міжнародному рівні виступає зміна впливу традиційних центрів економічної могутності (США, Західної Європи, Японії). Одним з можливих проявів економічного тероризму на міжнародному рівні є штучні стрибки цін на золото, нафту, окремі метали тощо. На досягнення цілей економічного тероризму в міжнародному масштабі впливає розв'язання військових конфліктів, політичні потрясіння, дії тероризму звичайного.

На національному рівні економічний тероризм має на меті підірвати економічну систему конкретної країни та зміни її місця в світі за економічними показниками. Такий різновид економічного тероризму часто знаходиться у взаємозв'язку з цілями та завданнями, що ставить перед собою міжнародний рівень економічного тероризму. Найчастіше дії національного рівня економічного тероризму відбуваються паралельно з проявами звичайного тероризму, а також політичних чинників внутрішнього та зовнішнього змісту. Прояви економічного тероризму на національному рівні можуть відбуватися шляхом підірву економічної безпеки країни, створення умов для зовнішньої економічної залежності, розвалу фінансово-кредитної системи країни, виснаження природних запасів та руйнування національного економічного потенціалу. Загальні схеми міжнародного рівня економічного тероризму також придатні для використання на національному рівні.

На рівні окремих громадян економічний тероризм призваний створити умови для повної економічної залежності громадян від інших суб'єктів (інших громадян, установ і організацій, держави тощо). В цьому напрямку економічний тероризм створює умови для відсутності будь-якої економічної самостійності громадян, що, в свою чергу призводить до втрати самостійності політичної. До економічного тероризму на рівні громадян відноситься позбавлення громадян майна, грошових заощаджень, внесків в установи банку, грошей, що знаходяться в цінних паперах тощо. Економічний тероризм проти громадян призводить до стану зневіри в можливості держави, повного економічного занепаду та має політичні наслідки. Як правило, наведений рівень економічного тероризму використовується поруч з національним та міжнародним рівнями.

З точки зору фінансової глобалізації, одним із специфічних проявів економічного тероризму є події 11 вересня 2001 року в США. Саме тоді масштабні прояви тероризму звичайного (руйнація Всесвітнього торговельного центру в Нью-Йорку та частково будівлі Пентагону в Вашингтоні з використанням літаків цивільної авіації) призвели до досягнення цілей економічного тероризму. Внаслідок терористичних дій з використанням цивільної авіації та руйнування символів

могутності США, виникла ситуація, яка вплинула на фондовий ринок, а також зачепила сфери страхування, авіап перевезення, літакобудування тощо. За рахунок загально глобалізаційних важелів, а також важелів фінансової глобалізації, були охоплені негативним впливом не лише безпосередньо США, а й інші регіони світу, в першу чергу країни, які відкриті для міжнародного руху товарів та капіталу.

Не перебільшуючи загально цивілізаційні масштаби впливу подій 11 вересня 2001 року на розвиток світової економічної і політичної ситуації, треба констатувати відчутність таких подій. На початку листопада 2001 року індекс *Dow Jones Industrial Average* упав на 14,2 %, досягнувши оцінки в 8235,81 пункту – мінімального рівня з часів фінансової кризи в серпні 1997 року індекс *Standard & Poor's 500* уперше з 13 жовтня 1998 року закритися нижче оцінки в 1000 пунктів – на рівні 965,8 пункту. Індекс компаній високотехнологічного сектора *NASDAQ Composite* досяг мінімального рівня з 8 жовтня 1998 року – 1423,18 пункту.

Один за іншим з'являлися повідомлення компаній про зниження прогнозних показників прибутку і масових звільнень співробітників, загальне число яких на наприкінці жовтня 2001 року досягло 60 тис. Ринкова капіталізація компаній у США знизилася більше ніж на 1,2 трлн дол. Значно впали в ціні акції авіа- і технологічних компаній. За авіакомпаніями подешевіли цінні папери туристичних фірм. Нова оцінка сумарних страхових виплат у 73 млрд дол. викликала падіння цін на акції страхових компаній. Продовжили падати котирування акцій виробника літаків *Boeing Co.*, що заявив про намір звільнити 30 тис. чоловік і скоротити постачання авіаційної техніки. Знизилася вартість таких великих технологічних фірм, як *Microsoft Corp.*, *Cisco Systems Inc.* і *Intel Corp.* Лише золотодобувні компанії і компанії медичного сектора продемонстрували значний ріст.

На початку листопада 2001 року продовжилося падіння котирувань акцій і європейських компаній. Фондові індекси Великобританії, Німеччини, Італії, Швейцарії й Іспанії вже досягли 4-літнього мінімуму. Сумарна капіталізація компаній індексу *Dow Jones Stoxx 50*, у розрахунок якого входять найбільші компанії зони євро, знизилася на 470 млрд євро.

Події 11 вересня 2001 року спочатку сприймалися в світі як щось карколомне, що призведе до руйнування світової економіки. Хоча вересневе розгортання подій дійсно можна кваліфікувати як досить вагоме потрясіння світової економіки, досить швидко провідні країни світу нормалізували ситуацію і вийшли на рівень економічного поживлення.

Пожвавлення світової економіки продемонструвало стійкість не лише конкретно економіки США, а й стійкість економічних і фінансових механізмів сучасної цивілізації. Причому, така стійкість характеризується здатністю протидіяти як безпосереднім проявам економічного тероризму, так і вагомому психологічному нашаруванню, яке супроводжує прояви економічного тероризму.

Крім цього, з точки зору інтегрованості безпосередньо України до загально цивілізаційних процесів, поживлення світової економіки спростувало, принаймні, три міфи, які існували:

По-перше, був розвінчаний міф про те, що після 11 вересня 2001 року в країнах Заходу почався небувалий спад, який мав би абсолютно непрогнозовані наслідки для сучасної цивілізації. Захід виявився більш стійким до подібного роду потрясіння, і нинішнє поживлення демонструє саме таку стійкість.

По-друге, практично синхронне поживлення в країнах Заходу демонструє те, що ці країни досить жорстко

пов'язані одна з одною в рамках глобалізації і характеризує неспроможність поглядів на те, що країни Заходу роз'єднані і не мають механізмів синхронізації економічного розвитку.

По-третє, традиційно неспроможним є міф про істотну інтегрованість української економіки в світогосподарські зв'язки. Така інтеграція є надто незначною, якщо судити по повній відсутності якогось-небудь взаємозв'язку в динаміці макроекономічних показників України і розвинених країн.

Що стосується реального впливу подій 11 вересня 2001 року на події в Україні, то слабка інтегрованість України до міжнародних економічних відносин дозволяє стверджувати лише про опосередкований вплив. Глобалізація світових економічних і політичних процесів, а також безпосередньо фінансова глобалізація, визначає те, що будь-які події в світі прямим чи опосередкованим чином впливають один на одного.

4. Особливості цивілізаційного розвитку України з точки зору фінансової глобалізації. З точки зору фінансової глобалізації, Україна не є країною, яка може характеризувати прогресивні рухи загально економічних та безпосередньо фінансових процесів. Більше того, враховуючи динаміку та основні характеристики сучасного світу, України знаходиться на узбіччі світових фінансових процесів [10].

Якщо врахувати те, що перспектив вступу у зону євро в будь-якій перспективі у України немає, країні залишається знайти місце в процесі конкурентної боротьби між США та зоною євро, чи, принаймні, спробувати пом'якшити впливи такої конкурентної боротьби на власний економічний і політичний розвиток.

Все це повною мірою характеризує фінансову глобалізацію. Є досить відомий перелік проблематики, який охоплює національну фінансову сферу. Тут і проблеми вибору структури валютних резервів країни, і створення необхідної фінансової інфраструктури, і виконання нескладних умов для заохочення іноземних інвестицій в Україну. Потоки фінансових ресурсів просто обходять Україну, використовуючи так би мовити добре відомі обхідні шляхи. Якщо не аналізувати динаміку тіньової економіки та просто відмивання грошей, нормальні фінансові інтереси нормальних країн лежать поза межами України. До речі, якщо взяти практику Російської Федерації, то зараз західними фахівцями констатуються процеси повернення капіталу, що втік з країни та посилення інвестиційних процесів саме в межах держави. Цього рівня розвитку Україна ще не досягла. Як не досягла Україна й рівня завдань типу досягнення повної конвертованості національної валюти, яке також ставить перед собою Російська Федерація [11].

З точки зору цивілізаційних аспектів фінансової глобалізації, є доцільним визначити напрямки, в яких такий вплив позначається найбільш вагомим чином: проблеми інтеграції України до міжнародних економічних відносин; проблеми взаємовідносин з міжнародними фінансово-кредитними установами та проблеми зовнішніх запозичень; проблеми руху в Україну іноземного капіталу та співробітництва з іноземними партнерами.

Слабкий рівень інтегрованості до міжнародних економічних відносин виступив як свого роду бар'єр для розповсюдження негативних наслідків кризових явищ та потрясіння у світі. Проблеми інтеграції України і міжнародні економічні відносини мають досить особливу, внутрішню сторону. Досить торкнутися однієї із складових проблем інтеграції до міжнародних економічних відносин – ступеня зрілості фінансового ринку. Розвиненість фінансового ринку на національному рівні є необхідною умовою для розвитку інтеграційних процесів у ринок сві-

товий. Так, зокрема, загальновідомий показник ринкової капіталізації внутрішнього ринку дозволяє не лише давати оцінки конкретним ринковим секторам, а й використовувати динаміку цих показників при стосунках з іноземними кредиторами – як міжнародними фінансово-кредитними установами, так і приватними інвесторами. Теж саме можна казати й про формування та динаміку розвитку національного фондового індексу.

Прикладом ролі і місця України в міжнародних економічних відносинах можуть служити рейтинги провідних корпорацій світу, що будуються за ознаками ринкової капіталізації. Традиційний рейтинг 500 найбільших корпорацій світу (за показником ринкової капіталізації) газети *Financial* [12] ніколи не включав українських підприємств, причому українські підприємства навіть не потрапляли до 100 провідних компаній Східної Європи. В свою чергу, російські компанії подані в переліку 500 найкрупніших компаній світу ще з 1997 року.

На вирішення проблеми інтеграції до міжнародних економічних відносин впливають приватизаційні процеси. Нерозвиненість приватизації впливає на фондовий ринок. В свою чергу, відсутність фондового ринку, що адекватний процесам ринкової трансформації економіки, справляє негативний вплив на всі сфери економіки. Нерозвиненість показника ринкової капіталізації в Україні не дозволяє створити загальнонаціональний індекс фондового ринку та використовувати такий індекс для порівняння з іншими країнами. Низькі показники розвитку фінансового ринку в Україні підтверджуються порівнянням з іншими країнами Центральної та Східної Європи.

Відбувається і трансформація взаємовідносини України з міжнародними фінансово-кредитними установами. Насамперед відбувається переосмислення цілей і форм діяльності міжнародних фінансових інститутів. Ще фінансова криза в Азії 1997-1998 років виявила гострі протиріччя, пов'язані з процесами глобалізації в рамках теперішньої світової економіки та лібералізації світогосподарських відносин, з одного боку, а з іншого – з необхідністю їх ефективного регулювання на міжнародній основі. Крім цього – змінюється модель економічного розвитку країн – отримувачів допомоги, що пропонується міжнародними установами.

В той же час, враховуючи постійну критику Міжнародного валютного фонду і Світового банку за певну пасивність в процесі прогнозування світових фінансових криз та їх переорієнтацію на допомогу країнам, що постраждали від таких криз, досить важко передбачувати підвищену увагу цих установ до співробітництва саме з Україною. Саме тому, можна вітати реалістичні думки, які мають місце в Україні щодо взаємовідносин з міжнародними фінансово-кредитними установами, зокрема, перехід до відносин з Міжнародним валютним фондом на безкредитну основу.

Досить проблематичним є залучення зовнішніх коштів шляхом розміщення українських цінних паперів на зовнішніх ринках. Приватний капітал, який постраждав внаслідок світової фінансової кризи досить недовіркою ставиться до ризикових операцій, до яких належить й придбання українських цінних паперів. Навіть надвисокі відсотки по таких цінних паперах не можуть компенсувати реальну перспективу можливих втрат. Крім цього, внаслідок подій 11 вересня 2001 року, в світі скоротився обсяг так званого "вільного" капіталу, який придатний до вкладень як у цінні папери, так і для інвестування в ту, чи іншу країну.

Традиційні труднощі із залученням в Україну іноземних інвестицій. Навіть не зважаючи на наслідок наведених подій, сфера залучення іноземних інвестицій є вкрай вразливою сферою в Україні. Існуючий стан про-

цесу залучення іноземного капіталу в економіку України не дозволяє стверджувати про ефективність його надходження. Оцінюючи ситуацію в сфері залучення іноземного капіталу, слід зазначити, що загальна маса іноземних інвестицій в Україні, що була нагромаджена протягом років незалежності, є мізерною.

Для України, за умов відчутного дефіциту внутрішніх джерел нагромадження, роль іноземного капіталу важко переоцінити. Крім цього, постійні труднощі із залученням в Україну іноземних інвестицій ускладнюються наслідками потрясінь світової економіки після 11 вересня 2001 року і все ще наслідками світової фінансової кризи (1997-1998 років). Хоча, навіть не зважаючи на розвиток загальносвітових тенденцій, сфера залучення іноземних інвестицій є вкрай вразливою в Україні. Світова фінансова криза сформувала певною мірою "імунитет" у західних підприємницьких структур проти інвестування на ризикованих ринках. Відбувається переосмислення географічного і галузевого зрізу руху іноземного капіталу. Тому, якщо раніше в Україну не надходили іноземні інвестиції враховуючи національну ситуацію тощо, то зараз це загальномується ще й наслідками загальносвітових процесів.

Крім цього, змінилася структура провідних компаній світу, включаючи їх роль в світі та місце на міжнародних та регіональних ринках. В першу чергу, це стосується авіакомпаній, страхових компаній, компаній, що здійснюють будівельні роботи та постачання будівельних матеріалів тощо. Відбуваються процеси переорієнтації виробників на конкретні ринки, а також переорієнтації споживачів на інші види товарів та послуг. Все це необхідно брати до уваги при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності України.

Ситуація в економічній та інших сферах розвитку України залишається неоднозначною. Така ситуація традиційно відрізняється від того, що є в розвинутих країнах. Усі фінансові інститути, що працюють на ринку, фактично, новоутворені. Україна втратила ринки збуту продукції, які мала за часів союзної кооперації, але так і не знайшла нових. Технологічний рівень виробництва в Україні такий, що розширити коло конкурентноспроможної продукції складно. Національні товаровиробники не мають належних умов для розвитку виробництва.

Рівень довіри до дій влади з боку громадян держави і іноземних інвесторів вкрай низький. Враховуючи параметри соціальної статистики, а також рейтинги різних міжнародних організацій, ставлення до держави не може швидко змінитися. Імідж України в світі ще довго буде зберігатися як ризикової держави з непередбачуваним розгортанням політичної й економічної ситуації.

На жаль, процес трансформації в Україні затягнувся: якщо порівняти Україну з країнами Центральної й Східної Європи, то, звичайно, Польща, Чехія чи Угорщина мають зовсім інші – більш позитивні – економічні показники. Це стосується й того, як розвивається їхній національний капітал і як вони працюють з іноземними інвестиціями. А Україна все ще знаходиться в пошуках того, як стати на рейки ефективного ринкового розвитку.

Важливими є дії влади щодо підтримки економічного розвитку держави, якби економікою займалися всерйоз на вищому державному рівні, то наслідки були б куди кращі. Але майже протягом усіх років незалежності вона йшла сама по собі, а влада існувала сама по собі. Це призвело до того, що лише в 2001 році в Україні почалося економічне зростання, а Україна може послужити зразком того, що економіка весь час економічного падіння розвивалася сама по собі. І лише коли економічні показники досягли дна, виявилось, що у країні є

потенціал, і само собою почалося економічне зростання. Якби цій сфері ще й допомогли політично, то процес пішов би значно краще й легше. Тому для пояснення специфічного стану економіки України зовсім не варто шукати впливу зовнішніх чинників чи внутрішніх ворогів. Це закономірний результат бездіяльності влади, що є навіть більш руйнівним, ніж дії тінювих сил. І в цьому зв'язку можна припустити, що кожна наступна економічна криза потенційно може мати все більш негативні та загрозливі для самої ідеї української державності наслідки.

Мова йде про нове бачення того, що треба робити та про інше ставлення до влади, до можливостей прийняття рішень та результатів таких рішень. В Україні все ще немає розрахунків того, що треба робити для якісного розвитку держави через 10-30-50 років. Економічна сфера держави у своїй більшості підпорядкована поточній ситуації та якимось приватним чи клановим інтересам.

Таким чином, цивілізаційні аспекти фінансової глобалізації дозволяють підходити до визначення впливу фінансової глобалізації на економічний розвиток окремих країн та регіонів. З цієї точки зору, фінансова глобалізація виступає як важіль, за допомогою якого відбувається стимулювання процесу вирівнювання розвитку окремих країн, але вирівнювання в межах причетності чи непричетності до центрів економічного впливу. В цьому розумінні, фінансова глобалізація призводить, з одного боку, до підтягування рівня розвитку країн до певних "середніх показників" по групах країн залежно від центрів фінансового впливу, з іншого – фінансова глобалізація досить жорстко стримує країни від надмірного руху вперед та від переходу до більш високого розвинутої групи.

Цивілізаційні аспекти фінансової глобалізації знаходять реалізацію шляхом використання єдиних фінансових інструментів як засобу уніфікації економічного розвитку. Активно відбувається формування фінансових центрів у процесі цивілізаційного розвитку. Головною негативною можливістю, яку відкриває фінансова глобалізація є можливість масштабних дій, спрямованих на підірвання стабільності світової фінансової системи, як форма цивілізаційної протидії. Особливості цивілізацій-

ного з точки зору фінансової глобалізації мають окремі регіони, включаючи Україну.

Що стосується впливу цивілізаційних аспектів фінансової глобалізації на розвиток економічної ситуації в Україні, то в силу специфіки економічного розвитку з часів набуття незалежності, державі дуже далеко до лідерства навіть серед країн Центральної та Східної Європи. В той же час, можливість використання досвіду розвитку інших країн є вкрай важливим для України як для визначення її поточного місця в світі, так і для можливостей максимального використання позитивних впливів фінансової глобалізації та мінімізації впливів негативних.

1. Плотніков О.В. Ultima ratio економічних реформ. – К., 2003. – С.212-225.
2. Hanson J.A., Honohan P., Majnoni G. Globalization and National Financial Systems: Issues of Integration and Size // Globalization and National Financial Systems. Edited by Hanson J.A., Honohan P., Majnoni G. – Washington D.C., New York: The World Bank, Oxford University Press, 2003. – P.3.
3. Galbraith J.K. Why the Right is wrong // The Guardian. – 1990. – January 26. – P.3.
4. What Can Transition Economies Learn From the First 10 Year? A New World Bank Report // Transition. – 2002. – Vol. 13. – No. 1. – P.12.
5. У середині 90-х років ХХ століття була легалізована система міжнародних розрахунків серед громадян вірменської національності "Анелік", яка зараз фактично нічим не відрізняється від таких систем розрахунків як, наприклад, "Western Union". Хоча первинно, вона ілюструвала саме специфічну систему роботи з готівкою, яка не мала нічого спільного з міжнародними банківськими розрахунками.
6. У фаховій літературі з міжнародних валютно-фінансових відносин можна зустріти такі категорії як "ісламська банківська справа", які звичайно характеризують збереження цивілізаційних особливостей в умовах фінансової глобалізації, але це, скоріше виняток, що підтверджує правило, ніж ілюстрація нормального шляху розвитку.
7. До речі, доларизація світової економіки виступає як один з ключових елементів фінансової глобалізації. Див.: Honohan P., Shi A. Deposit Dollarization and Financial Sector // Globalization and National Financial Systems. Edited by Hanson J.A., Honohan P., Majnoni G. – Washington D.C., New York: The World Bank, Oxford University Press, 2003. – P.35-64.
8. Тут та нижче див.: Global Economic Prospects 2004. – Washington D.C.: The World Bank. – 2003. – www.worldbank.org.
9. Плотніков О. Тероризм економічний // Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп.ред) та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – С. 615-616.
10. Плотніков О. Інтеграція в кризу. Україна закріплюється на узбіччі світових економічних процесів // Політика і культура. – 2001. – № 15. – С.20-23.
11. Jack A. Putin in push for a fully convertible rouble // Financial Times. – 2003. – May 17-18. – P.2.
12. FT500 // Financial Times. – 2003. – May. – www.ft.com.

Надійшла до редколегії 02.06.2008

І. Софіщенко, канд. екон. наук, доц.

РЕГІОНАЛЬНА ФІНАНСОВА ВЗАЄМОДІЯ ТА ПРОЦЕСИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Досліджено розвиток національного фінансового ринку за умов регіональної фінансової інтеграції, ефекти у сфері його капіталізації, визначені перспективні напрями регіональної взаємодії з метою забезпечення фінансової конвергенції.

The empiric analysis is carried out the development of national financial market to the condition regional financial integration, effects in the field of his capitalization. Perspective directions of the regional co-operating are determined with the purpose of providing of financial convergence.

Процеси фінансової глобалізації набувають прискореної динаміки та залучають країни з різним рівнем розвитку фінансових систем – як наслідок вона супроводжується зростанням турбулентності світового фінансового середовища. Країни прагнуть скористатися перевагами фінансової інтеграції, яка супроводжується не тільки зростанням обсягів міжнародних потоків капіталу, але й посиленням конкуренції, збільшенням різноманіття та кількості зв'язків між посередниками, тісною інтеграцією між ними. Все це сприяє покращенню можливостей розміщення капіталу на привабливіших умовах та за менших ризиків за умови їх розподілу. Водночас, розвиток національного фінансового ринку за таких умов супроводжується різноманітними ефектами у сфері його капіталізації. Рівень капіталізації зростає, але терміни його можуть не відповідати потребам забезпечення економіки фінансовими ресурсами,

національний фінансовий ринок є недостатньо ліквідним за якісними активами і вузький через обмеженість попиту з боку консервативних довгострокових інвесторів, що посилює його нестійкість за умови відкритості. Зважаючи на це, проблематика перспектив розвитку за умови подальшої регіональної фінансової інтеграції є надзвичайно актуальною та привертає увагу вітчизняної фінансової науки. Тенденції інтернаціоналізації вітчизняної фінансової системи розглянуті у дослідженнях А. Мороза, В. Міщенка, З. Луцишин, С. Науменкової, О. Стукало [1]. Проте окремі аспекти регіональної специфіки процесів фінансової глобалізації не повною мірою знайшли відображення у вітчизняних дослідженнях і потребують поглибленого розгляду емпіричних даних.

Мета статті – визначити перспективні напрями регіональної взаємодії за умови посилення регіональної фінансової інтеграції. Досягнення зазначеної мети по-